

Cevâhir-i Mültekata'dan Seçme Hikâyeler

Mohammed Ali SHAREEF & Fatih YILMAZ

Kerkük Üniversitesi, Irak

Özet: Klasik Türk Edebiyatı geleneğinde nazım ve nesir tarzındaki eserlerden divan, mesnevi ve tezkireler önemli edebiyat ürünleridir. Mesneviler gibi nazım türündeki eserler ve tarihler, menakıpnameler gibi nesir metinleri içerisinde yer alan mensur hikâyeler, içerikleri yanında hitap ettiği kitlenin genişliği açısından da dikkate değer metinlerdir. Bu gelenek içerisinde önemli bir değere sahip eserlerden biri de Ruznamçeci-zâde Mehmed Lebîb Efendi'nin Cevâhir-i Mültekata adlı eseridir. Bu makale çalışmasında ilk bölümde Klasik Türk Edebiyatı'ndan Divan/Yazılı Edebiyatı hakkında ve 19. yüzyıl Osmanlı devlet adamlarından olan kâtip, âlim ve şair Mehmed Lebîb Efendi'nin hayatı ve edebî kişiliği hakkında bilgi sunulmuştur. İkinci bölümde araştırmanın yöntemi, evren ve örnekleme hakkında bilgi verilerek verilerin toplanması ve analiz kısmında konu ile ilgili literatür araştırması sunulmuştur. Üçüncü bölümde bulgular ve yorumlar kapsamında edep, fazilet, üstün ahlâk, hikmet dolu sözlerle peygamber kıssalarını, takva ehli insanların yaşamlarını, bilge insanların ahlâklarını ve cömert kişilerin davranışlarını, tarihi ve bilge kişilikleriyle öne çıkmış insanların hayatlarını bir yol gösterici olarak sunan Cevâhir-i Mültekata adlı eserde yer alan bazı hikâyeye çeşitlerine örnekler verilmiştir. Sonuç ve öneriler bölümünde belirlenen bazı hikâyelerin manevî, edebî ve ilmi değerleri üzerinden Cevâhir-i Mültekata adlı eserin önemine dikkat çekmek amaçlanmıştır.

Anahtar sözcükler: Cevâhir-i Mültekata; Edebiyat; Edebî Değer; Hikâye; Kıssa

Selected Stories from Cevâhir-i Mültekata

Abstract: Among the works in the style of verse and prose in the tradition of Classical Turkish Literature, 'divan, mesnevi and tezkires' are important literary sources. Prose stories, such as masnevis, and prose texts such as dates, menakıpnames, are remarkable texts in terms of the breadth of the audience they address. One of the works that have an important value in this tradition is the work of Ruznamçeci-zâde Mehmed Lebîb Efendi, which is called Cevâhir-i Mültekata. In the first part of this article, information about Divan / Written Literature from Classical Turkish Literature and about the life and literary personality of Mehmed Lebîb Efendi, one of the 19th century Ottoman statesmen, was presented. In the second part, information about the method, universe and sample of the research is given, and in the part of data collection and analysis, a literature research on the subject is presented. In the third part, Cevâhir-i Mültekata, which presents the stories of the prophets with words full of decency, virtue, superior morality, wisdom, the lives of people with righteousness, the morality of wise people and the behavior of generous people, the lives of people who stand out with their historical and wise personalities, as a guide. Some examples of story types in the work are presented. Finally, in the results and recommendations section, it is aimed to draw attention to the importance of the work named Cevâhir-i Mültekata through the spiritual, literary and scientific values of some determined stories.

Key words: Cevâhir-i Mültekata; Literature; Literary; Value Story, Parable

Giriş

Klasik Türk Edebiyatında Kıssa ve Hikâye

Hikâye, “anlatılan, nakledilen, tekrar edilen; taklit edilen” manasında, en eski edebî türler arasında yer almaktadır. Doğu ve Batı kültürlerinde hikâye, müstakil bir tür olarak görünmemekle birlikte menkıbe, kıssa, masal, fabl gibi türlerle de karışmaktadır. Bu açıdan destanlar ve menkıbeler de hikâye olarak kabul edilmiştir. Batı toplumlarında hikâye türüne Yunan destanları, Tevrat ve İncil’de geçen kıssalar; Doğu toplumlarında hikâye türüne Hint ve cahiliye Arap dönemine ait hikâyeler, sonraki dönemlerde Kur’ân-ı Kerim’de geçen kıssalar katkı sağlamıştır. Geleneklerin, duyguların ve karakterlerin çoğunlukla bir macera anlatımı biçiminde görüldüğü hikâye türü, diğer yazı türlerinden giderek uzaklaşıp müstakil bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Eski Türk toplumlarında hikâye, daha çok dinî ve ahlâkî bir amacı esas almıştır. Bu nitelik, birçok hikâyenin halk hikâyesine yaklaşmasına sebep olmuştur. Ancak Fars

edebiyatının etkisinin görülmeye başlanması ve saray etrafında yeni bir edebî anlayışın ortaya çıkmasıyla birlikte hikâyede görülen bu anlayış zamanla farklılaşmıştır. Böylece halk hikâyelerinde ve klasik hikâyelerde aynı konular, değişik anlatımlarla yazılmaya başlanmıştır. Halk edebiyatında Ferhat ile Şirin ismiyle anlatılan hikâyenin klasik edebiyatta mesnevi tarzında Hüsrev ve Şirin şeklinde yazılması bu anlayış ve üslup farklılığını ortaya koymaktadır (Boratav, 1946).

Divan edebiyatının farklı türlerine kıyasla klasik hikâyelerin birçoğu, dil ve anlatım bakımından halk hikâye geleneğine benzerlik göstermektedir. Hikâyelerin mensur bölümlerinde genellikle yalın bir dil tercih edilirken manzum bölümlerinde sanat endişesi öne çıkmaktadır. Bununla birlikte secilerle yüklü sanatkârane mensur hikâyeler de yazılmıştır. Genellikle klasik Türk hikâyelerinde sanat gayesiyle nazım ön plana çıkmıştır. Anadolu’da divan edebiyatının ortaya çıktığı dönemlere kadar Türk hikâye geleneği daha çok halk hikâyesi şeklinde varlığını sürdürmüştür. Klasik Türk edebiyatının oluşması ve İran edebiyatından alınan mesnevi nazım biçiminin kullanılmasıyla birlikte özellikle manzum hikâyelerde birtakım değişiklikler görülmüştür. Ancak sonraki dönemlerde nesir şiire göre geri planda kalmış, hikâyeler de bu nedenle daha çok mesnevi nazım türünde yazılmıştır. Aruz vezniyle yazılan klasik manzum hikâyeler, genellikle halk diliyle söylenmiştir. Bununla birlikte, daha güzel mesnevi yazmak amacıyla klasik mesnevilerde sanatlı bir anlatım hâkim olmuştur (Boratav, 1946).

Klasik Türk Edebiyatındaki değişikliklerle birlikte Türk hikâyeciliğinde önemli gelişmeler yaşanmış, daha çok aşk serüvenlerini konu eden mesneviler kaleme alınmıştır. XIV. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar Klasik Türk Edebiyatında yer alan önemli mesneviler arasında; Yûsuf u Züleyhâ (Şeyyad Hamza), Hüsrev ü Şîrîn (Kutb ve Fahrî), Yûsuf u Züleyhâ (Hamdullah Hamdi), Cemşîd ü Hurşîd (Cem Sultan), Leylâ vü Mecnûn (Fuzûlî), Gül ü Bûlbûl (Kara Fazlî), Hüsrev ü Şîrîn (Nev ‘îzâde Atâî), Hüsn ü Aşk (Şeyh Galib) gibi mesneviler yer almaktadır.

Klasik hikâyeler yapı, konu, kahramanlık ve kaynak bakımından sınıflandırılmaktadır. Hikâyeler yapı bakımından manzum hikâyeler, mensur hikâyeler ve manzum-mensur hikâyeler olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Konu bakımından da gerçek hayatı ve tarihî olayları ile aşk serüvenlerini dile getiren ya da ahlâkla ilgili, din ve tasavvuf konularını ihtiva eden hikâyeler olmak üzere sınıflandırılmıştır. Kahramanların vasıfları ve gerçek hayatla ilişkileri de klasik hikâyelerin gruplandırılmasındaki özelliklerdir. Hikâye tasnifinde daha çok benimsenmiş olan hikâyeler, kaynaklarına göre tasnif edilen hikâyelerdir. Buna göre hem klasik mensur hikâyeler hem manzum hikâyeler üç grupta incelenir:

1. Tercüme hikâyeler: Bu hikâyeler, Türklerin İslâm diniyle tanışmasından sonra daha çok İran ve Arap edebiyatındaki eserlerin çevirisiyle alınan hikâyelerdir. Türk-İslâm kültürüne uyarlanmış bu eserler, bazen aslına bağlı kalınarak tercüme edilmiş bazen değiştirilmiş bazen de yeniden biçimlendirilmiştir. Farsçadan yapılan ilk çevirilerin başında Kelîle ve Dimne gelir. XV. yüzyıla ait olan Bahtiyârname ve Hikâye-i Ucûbe vü Mahcûbe ile Kahramannâme çevirileri de yine çerçeve hikâye tekniğiyle kaleme alınmıştır. Ziyâeddin Nahşebî’nin Tûtînâme’si, Firdavsî’nin Şâhnâme’si, Sa’dî-i Şîrâzî’nin Gülistân’ı ile Kısâ-i Firûzşah, Dâstân-ı Ferruh u Hümâ ve Kısâ-i Kırân-ı Habeşî gibi

eserleri de XVI. yüzyılda Türkçeye tercüme edilen hikâyelerdir. Ayrıca Kıssa-i Celâl ü Cemâl, Kıssa-i Şehr-i Şâtırân, Kıssa-i Melik Behmen, Heft Peyker, İskendernâme ve mensur Leylâ vü Mecnûn da Farsçadan Türkçeye çevrilen eserlerdir (Mazıoğlu, 1985). Arapçadan yapılan çeviriler, fazla olmamakla birlikte oluşturduğu tesir açısından önem arz etmektedir. Kur'an-ı Kerim kaynaklı Kıssa-i Yûsuf, bir aşk hikâyesi olan Mikdâd ü Miyâse, dinî içerikli bir eser olan Hikâye-i Beşîr ü Şâdân, Müstedref ve Fransızca'dan çevrilen Arapça kaynaklı Elfû'n-nehâr ve'n-nehâr yapılan önemli çevirilerden bazılarıdır. Ayrıca XVI. yüzyılda Batı dillerinden Türkçeye tercüme edildiği tahmin edilen Aisopos hikâyeleri çevirisi de bulunmaktadır (Dolu, 1953).

2. Telif Hikâyeler: İslâm kültürünün etkisi altında kalan Türkler kendi duygu ve düşüncelerinin ürünü olan telif eserler de kaleme almışlardır. İlk telif hikâyelerin dinî muhtevalı ve nesir tarzında olduğu tahmin edilmektedir. XV. yüzyılın sonlarında Vahdî Câfer Çelebi tarafından yazılan Hikâye-i Dendâniyye ilk telif eser olarak kabul edilmektedir. Bu eser, toplumsal konuları içeren tek olay örgüsüne bağlı, gerçekçi, büyük bir hikâyeden oluşmaktadır. XVI. yüzyılda Cinânî tarafından yazılan Bedâiyü'l-âsâr ise toplumsal konuları içeren birbirinden bağımsız küçük hikâyelerden oluşmaktadır. XVII. yüzyılda yazılan Hâbnâme (Veysi), mensur Hamse-i Nergisi'nin kimi kısımları orijinal konuları içeren eserlerdir. Klasik hikâyelerin bütün yapı unsurlarını taşıyan ve İstanbul'u gerçekçi bir anlatımla yansıtan halk hikâyeleri de bulunmaktadır. Sultan IV. Murad dönemine ait olduğu bilinen, yazarları bilinmeyen bu hikâyeler: Hançerli Hanım, Binbirdirek Batakhânesi, Letâifnâme, Cevrî Çelebi Hikâyesi, Safiye ile Yûsufşah Hikâyesi, Hikâye-i Tayyazâde, Hikâye-i Sipâhî-i Şâdân, Hikâye-i Hüseyin Çelebi isimlerini taşımaktadır (Boratav, 1946).

3. Adapte Hikâyeler: Fars ve Arap edebiyatlarından alınarak sadece içeriğinin yeniden şekillendirilmesiyle oluşturmuş hikâyelerdir. Attâr'ın Mantıku't-Tayr adlı eserinden esinlenerek yazılan Şeyh-i San'an Kıssası, Şark motiflerinden ilham alınarak yazılan Kırk Vezir Hikâyeleri, Hikâye-i Tûtî ve Mekk-i Vezir ile Muhayyelât-ı Aziz Efendi gibi eserler adapte hikâyelerdir. Özellikle Muhayyelât, klasik hikâye anlayışından modern hikâyeye geçişin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte bazıları tarihî, dinî, edebî ve ilmî bazıları da tamamen telif eserlerde yer alan hikâyelerden seçilerek oluşturulan mecmualar ya halk ağzından derlenmiş ya da adapte yoluyla yeniden biçimlendirilmiştir (Pekolcay, 2004).

Manzum veya mensur tarzda yazılan küçük hikâyeler de Klasik Türk Edebiyatının önemli ürünleri arasında yer almaktadır. Genellikle olay örgüsünün İstanbul, Bursa, Konya vb. yerlerde geçen bu tür hikâyelerde zaman ve mekân unsurları bellidir. Ayrıca konu bütünlüğü içeren bu tür hikâyeler birer tarihî belge niteliğindedir. XIV-XV. yüzyıla ait olduğu öne sürülen manzum Hâzâ Hikâyet-i Kız Maa Cuhûd, XV. yüzyılda Molla Lutfî ve Şeyhî'nin Harnâme'leri, XVI. yüzyılda Latîfî'nin mensur Evsâf-ı İstanbul risâlesindeki bazı kısımlar, Taşlıcalı Yahyâ Bey'in Gencîne-i Râz, Gülşen-i Envâr ve Şâh u Gedâ mesnevilerindeki yerli hikâyeciler bu bakımdan önemlidir (Ersoylu, 1996).

Mehmed Lebîb Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği

Tophane-i Âmire ruzmançecisi Mustafa Efendi'nin oğlu olan Mehmed Lebîb Efendi İbnü'l-Emin'e göre 1199/1785 (İnal 1988: 868) Fatîne'e göre 1203/1789 (Fatîne 1271: 358), tarihinde İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babasının

mesleğinden dolayı Ruznamçeci-zâde olarak anılan Lebîb Efendi medrese eğitiminden sonra babasının 1228/1813'te vefatı ile onun yerine ruznamçeciliğe atanmıştır. 1241/1826'da yeniçeriliğin kaldırılması sırasında olaylara karışan yeniçerilerin mumcusu Arnavud İsmâil Ağa'nın oğlu Süleyman'ın hükümetten gizlenmesi için Küçük Şeyh, müntesiplerinden Tophane Nazırı Sâdık Efendi'den rica etmiş, Sâdık Efendi de Süleyman'ı Lebîb Efendi'nin evinde saklanmasını sağlamıştır. Lebîb Efendi Süleyman'ın serasker tarafından arandığını öğrenince kendi evinde bulunduğunu gizlice kalyoncu zabıtine haber vermek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine Sultan Mahmûd, Sâdık Efendi'yi idama bedel Amasya'ya, Lebîb Efendi'yi ise durumu haber vererek sadakat göstermiş olsa da birkaç gün geç haber vermesi nedeniyle Kütahya'ya sürgüne göndermiştir. Bir süre Kütahya'da çalıştıktan sonra affedilerek İstanbul'a dönmüş, sonrasında Rusya muharebesinin başlangıcında Tuna kalelerinin muayenesine ve harbin ilanında da Şumnu ordusu mühimmât-ı harbiyye nezaretine memur edilmiştir. Muharebeden sonra sonrasında Sırbistan, Arnavutluk ve Bosna taraflarına geçici memuriyetlerle görevlendirilmiştir. İstanbul'a döndükten sonra sırasıyla 1245/1829'da hacelik rütbesi ile piyade mukabelecesi, Şevval 1247/1832'de mevkûfâtçı, aynı yıl Zecriye muhassılı, sonrasında tersane müdürlüğü yapmış ve Harîr Nezaretine tayin olmuştur. 1252/1836 yılında azledilip bir süre mazul kaldıktan sonra 1253/1838 Zilhiccsinde Şûrâ-yı Bâb-ı Âlî ve Ziraat Meclisi üyeliğine ve daha sonra 1238/1854 yılının sonlarında oluşturulan ve Ticaret Nezaretine bağlanan karantina işleri, ertesi sene müstakil bir nezaret şekline sokularak buranın müdürlüğüne getirilmiştir. 1256/1840 yılında ûlâ sınıf-ı sânisî rütbesiyle Halep Defterdarlığına getirilmiş fakat sene sonra bu görevden istifa etmiştir. 1259/1843 yılında Rumeli Eyaleti (Manastır) defterdarı olmuş, bu görevden de 1261/1845 yılında istifa etmiştir. 1262/1846'da Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye üyeliğine, 1265/1849'da Meclis-i Muhâsebe-i Mâliye başkanlığına ve Encümen-i Dâniş üyeliğine, 1270/1854'te tekrar Meclis-i Vâlâ üyeliğine, 1273/1857'de Takvîm-i Vekâyî ve Matba'a-i Âmire nezaretine atanmış rütbe-i bâlâ ve ikinci rütbe Mecîdî nişanını almıştır. 1278/1862'de Takvîm-i Vekâyî ve Matba'a Nezareti, Maarif Nezaretine bağlanınca açıkta kalmış bundan sonra da inziva hayatını seçerek edebiyatla meşgul olmuştur. Yaşadığı devirde iyi bir kâtip, şair, âlim, rindmeşrebdi olan Lebîb Efendi'nin konağı devrin ediplerinin toplandığı bir mekandı. Lebîb Efendi bilgili kimseleri himaye eder, bilhassa Şair Savfet gibi kabiliyetli gençlerin ilerlemesine çalışırdı. Mehmed Lebîb Efendi'yi ziyaret edenler arasında Ziya Paşa ve Ceridei Havadis muharriri meşhur Âli gibi pek kıymetli edipler ve şairler vardır. Şair Hersekli Ârif Hikmet Bey'in evinde toplanan Encümeni Şuara'ya katılmaktaydı. İyi tabiatlı ve şuhmeşrep olan Lebîb Efendi Ehli Beyt'e olan bağlılığından her sene muharrem ayında beşer onar sahifelik matemnameler yazardı. 20 Şaban 1284/1867 senesinde vefat eden Lebîb Efendi Eyüb'deki Bostan İskeleyi'nde bulunan kabristana defnedilmiştir (İnal, 1969)

Başlıca eserleri şunlardır:

Cevâhir-i Mültekata: "Cevâhir-i Mültekata yahud 723 Sahih Hikâyeler" ismiyle 5 C. 1286'da basılmıştır. Hikâye ve kıssalardan oluşan bu eserde muhtelif konulara dair hikâyeler anlatılmıştır. Giritli Mustafa Nûri Efendi tarafından 1288 tarihinde bu esere (Dürer-i Mültekata-Zeyl-i Cevâhir-i Mültekata ismiyle zeyl yazılmış ve neşredilmiştir) (Tahir Efendi, 1972). Bu eser Lebîb Efendi'nin ölümünden sonra basılmıştır.

Tuhfe-i Vehbi şerhi: Takvimhâne-i Âmire matbaasında 1847’de basılan eser 55 varaktır ve kıt’alardan oluşmaktadır. Eserde 660 beyit vardır. Son bölümde ise bir tahmis bulunmaktadır. Sünbülzâde Vehbî’nin Tuhfe ve Nuhbe adlı manzum lugatlarına tazmin yoluyla bu eseri oluşturan Lebîb Efendi, Tuhfe ve Nuhbe’den çeşitli kıt’aları alıp beyitlerin her satırının altına veya üstüne kendi beyitlerini eklemek suretiyle tazminini oluşturmuştur. Tuhfe-i Vehbî, şairi hayatta iken ve vefatından sonra uzun müddet otuza yakın baskısı yapılan bir eserdir. Tuhfe’ye Elbistanlı Hayâtî Efendi ile Lebîb Efendi tarafından yapılan şerhler de ayrı derecede rağbet görmüştür. (Banarlı, 1987)

Lâmiyetü’l-Acem: Bu kitap, Müeyyedüdin Ebû İsmâilü’l-Hasan bin Ali Tugraî’nin (455-1063) aynı adlı kasidesinin Türkçe şerhidir (Süreyya, 1311).

Sihhat ve Maraz Tercümesi: Fuzuli’nin Farsça olan “Sihhat ü Maraz” adlı eserinin tercümesidir. Bu tercüme basılmak üzere iken Abdülhak Molla okuyup iade etmek üzere alır, fakat geri veremeden vefat eder. Müsvedde hâlinde olan tercüme de ne yazık ki yanar. Bu sebeplerden dolayı yeniden tercüme etmeye mecbur kaldığını Lebîb Efendi, 1273 (1856)’te basılan nüshanın ön sözünde belirtir (Tahir, 1333).

Burhanü’l-Hüdâ fî Reddî’n-Nasarâ: “Tuhfetü’l-erîb fî reddi ehli’s-salîb” adlı eserin tercümesidir. Sokak ve şehirlerin temizliği ve düzenlenmesi lüzumuna dair olan bu risâle Burhanü’l-hüdâ fî reddi’n-nasâra ismiyle beş bölüm olarak zeyledilmiş, ancak basılmamıştır (İnal, 1988).

Lebîb Sûrnâme’si: Bu eser 1836 tarihinde II. Mahmud’un kızı Mihrimah Sultan’ın Ferik Mehmed Paşa ile evlenmesi münasebetiyle yapılan düğünü ve şehzadeleri, Abdülmecid ile Abdülaziz’in sünnet düğünlerini içermektedir. Eserin baş kısmında 120 beyitlik manzum bir bölüm vardır. Sûrnâme, bölümler halinde yazılmıştır. Eser mensur olmasına rağmen bölümler içinde bazı beyitler de bulunmaktadır. Eserde düğün ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Eğlence ve gösterilerin anlatımına ayrı bir ihtimam gösterilmiştir (Arslan, 1999).

Divân-ı Eş’âr: Bu eser on iki mecmuadan oluşmaktadır. Lebîb Efendi’nin torunlarından Mehmed Şerif Paşa’nın kütüphanesinde muhafaza edilmiştir. Mehmed Şerif Paşa, muhafaza ettiği bu mecmuaları umumi bir kütüphaneye bağışlamak istemiştir. Lebîb Efendi’nin çok eski dostlarından Pertev Paşa, Üsküdar’daki Selîmiye Dergâhı’ndan Fatih’teki Millet Kütüphanesi’ne naklolunan kütüphanesini bu iş için münasip bulur ve bu mecmuaları bizzat teslim eder. On iki mecmuadan oluşan Divân-ı Kebîr, bastırılmak üzere Lebîb Efendi’nin meclisine devam eden şairlerden Manastırlı Nailî tarafından Mısır’a götürülmüş ancak sonuç alınamamıştır (Karagöz, 2014).

Kendisinden “şuh meşreb, pîr-i civan-nüma, hüsn-i tabiat ve ülfet ve musahabette yekta, meclis ile iğtinâm olunur bir şair-i bî-hemtâ” olarak bahsedilmektedir. Bütün belgelerde dirayet sahibi, işini iyi yapan ve dosdoğru çalışan bir kişi olarak vassfedilmektedir. Mehmed Lebîb Efendi’nin Ehl-i Beyt’e olan sevgisi, onun her sene muharrem ayında bu aşkı ve ıstırabı dile getirdiği mâtemnâmelerinde kendini göstermektedir. Ediblerin, şairlerin ve diğer ilim âşıklarının ilmi ve edebî mülâhazalarla bir araya geldiği Mahmud Paşa Câmii civarındaki Menge Mahallesi’ndeki konağı, âdeta

toplanma merkezi olmuştur. İlim erbabını himaye edip kabiliyetli gençlerin yetişmesine çalışan Mehmed Lebîb Efendi, Divan geleneğine bağlı olmuştur. Encümen-i Şuara azasından Tuhfe-i Vehbî şerhi müellifi ve Divân şairi Lebîb Efendi, şiirlerinde halk deyimlerinden ve atasözlerinden de yararlanmışır. Şiirlerinde sade ve yalın üslubu dikkati çekmektedir (İnal, 1969).

Yöntem

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada veriler nitel araştırma kapsamında, doküman taraması yöntemiyle derlenmiştir. Elde edilen veriler içerik analizine tabi tutularak muhteva yönünden bulgulara ulaşılmıştır.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Çalışmanın evreni Klasik Türk Edebiyatı ürünlerinden hikâye tarzı ve özellikleri, 19. Yüzyıl Osmanlı devlet adamlarından şair, kâtip, âlim ve rindmeşreblerinden Mehmed Lebîb Efendi'nin hayatı ve edebî kişiliği ve Mehmed Lebîb Efendi'nin Cevâhir-i Mültekata adlı eserinde yer alan hikâyelerin muhteva yönünden incelenmesinden oluşmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

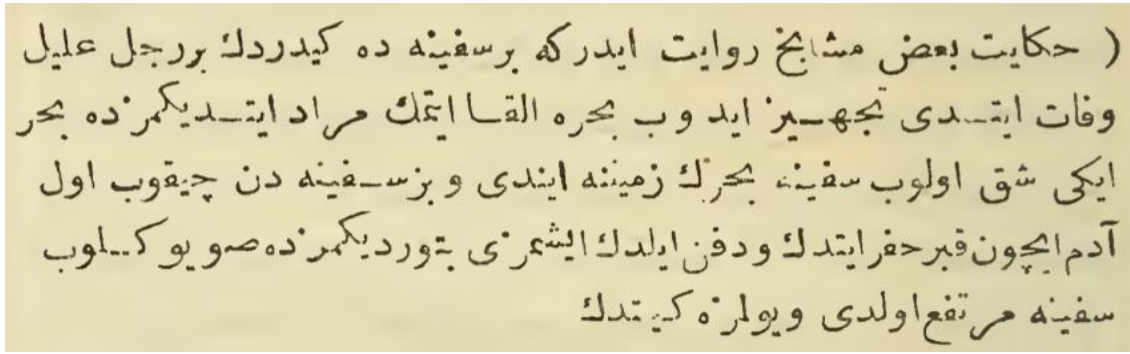
Bu çalışmada Klasik Türk Edebiyatında hikâye türü, Mehmed Lebîb Efendi'nin hayatı ve edebî kişiliği ve de Cevâhir-i Mültekata adlı eseri hakkında kapsamlı bir literatür araştırması yapılmıştır. Bu araştırmanın neticesinde Cevâhir-i Mültekata eserinde yer alan hikâyelerin tasnifi ve transkripsiyonu bu alanda yapılan tek eser olma özelliğini taşımaktadır. Öncelikle Hasan Karayiğit (Osmanlı Türkçesine Hazırlayan), Turgay Şafak-Mücahid Dünder (Farsça ve Arapçadan Tercüme), *Mehmed Lebîb Efendi, Keşfedilen Cevherler* adlı eserlerinde Cevâhir-i Mültekata eseri dönem, konu ve şahıslar bazında sınıflandırılarak iki cilt hâlinde oluşturulmuştur. Halil Karagöz 2014 yılında yaptığı *Mehmed Lebîb Efendi* adlı yüksek lisans tez çalışmasında 19. Yüzyıl Divan şairlerinden Mehmed Lebîb Efendi'nin hayatını, eserlerini ve edebî kişiliği hakkında araştırma yapmıştır. Tuncay Öztürk 2013 yılında yaptığı *Lebîb Mehmed Efendi'nin Tuhfe ve Nuhbe'ye Tazmînâtı, Dil ve Edebiyat Araştırmaları* adlı çalışmasında Lebîb Efendi'nin, Tuhfe ve Nuhbe eseri hakkında yapılan çalışmayı ele almıştır. Yusuf Öz 1997 yılında yaptığı çalışmasında, Mehmed Lebîb tarafından telif edilen Sümbülzade Vehbi'nin Tuhfe-i Vehbi ve manzum Arapça-Türkçe bir sözlük olan Nuhbe-i Vehbi'nin muhtelif kıt'alarından seçilmiş beyitlere bir, iki ya da üçer beyit ilavesiyle meydana getirilmiş olan eser hakkında yapılan çalışmayı incelemiştir.

Bulgu ve Yorumlar

Cevâhir-i Mültekata Eserinde Hikâyelerin Muhteva Bakımından İncelenmesi

Mehmed Lebîb Efendi'nin Cevâhir-i Mültekata adlı eserinde 723 adet hikâyeden (Lebîb, 1869) seçilen 93 hikâye muhteva yönünden tasnif edilmiştir (Yılmaz, 2020). Bu hikâye çeşitleri: Dinî Hikâyeler, Tasavvufî Hikâyeler, Ahlâk ve Öğüt İçeren Hikâyeler, Tarihî Şahsiyetleri Konu Alan Hikâyeler, Kahramanlıkları Konu Alan Hikâyeler, Sosyal Hayatı Konu Alan Hikâyeler, Aşk ve Sevgi Konulu Hikâyeler olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmaya göretasnif edilen hikâyelerle ilgili birer örnek hikâye ve bu hikâye ile ilgili transkripsiyon ve Türkçe açıklamalarına bu bölümde yer verilmiştir. Mehmed Lebîb Efendi farklı konuları ifade eden hikayeleri derleyerek kaleme aldığı Cevâhir-i Mültekata adlı eserinde topluma dinî, millî, ahlâkî, toplumsal ve kültürel değerlere dikkat çekmeyi amaçlamıştır.

Dinî Hikâyeler

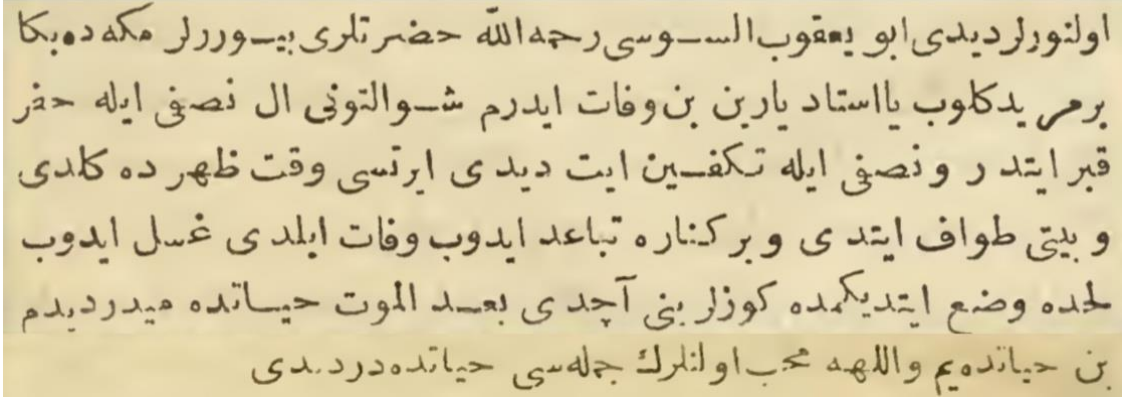
Şekil 1. Cevâhir-i Mültekata, sayfa 45 (University of Toronto Library, 2020).

(Hikâyet, Ba'zı meşâyih rivâyet ider ki: “Bir sefîne de giderkeñ bir racul-i ‘alîl vefât itdi. Techîz idub bahre ilkâ itmek murâd itdigimizde bahr iki şakķ olub sefîne bahriñ zeminine indi. Ve biz sefînen çıkub ol âdem içün kabır hafır itdik ve defn eyledik. İşimizi biturdigimizde şuyu gelub sefîne murtefi’ oldı ve yolumuza gitdik.)

Açıklama: Bazı meşayih rivâyet eder ki: “Bir gemide giderken hasta biri vefat etti. Kefenleyip denize bırakmak istediğimizde deniz ikiye ayrıldı. Gemi, denizin zeminine indi. Biz gemiden çıkıp o adam için mezar kazdık ve adamı defnettik. İşimizi bitirdiğimizde gemi suyla birlikte yükseldi ve yolumuz devam ettik (Cevâhir-i Mültekata, s. 45).

Dini konulu bu hikâyede; ehl-i takva sahibi bir kişinin vefatı sonrasında yaşanan denizin ikiye ayrılması şeklinde bir mucize nakledilmiştir.

Tasavvufi Hikâyeler

Şekil 2. Cevâhir-i Mültekata, sayfa 45 (University of Toronto Library, 2020).

Abû Ya'kûb es-Sûsî Rahimehu'llâh Hazretleri buyururlar: “Mekke’de baña bir mürîd gelub “Yâ üstâd, yarın ben vefât iderim. Şu altûnı al nısfı ile hazır-ı kabır itdir ve nısfı ile tekfîn it.” didi. İrtesi vakt zuhr’da geldi. Ve Beyt’i tavâf itdi. Ve bir kenara tebâ’id idub vefât eyledi. Ğasl idub lahde vaż’ itdigimde gözlerini açdı. Ba’de’l-mevt hayâtıda mıdır?” didim. Ben hayatdayım ve Allâh’a muhîb olanların cümlesi hayattadır.” didi.)

Açıklama: Ebû Yakûb es-Sûsî Rahimehullah Hazretleri buyururlar: “Mekke’de bana bir mürit gelip “Ya üstat, yarın ben vefat ederim. Şu altını al, yarısı ile kabrimi hazırlat ve yarısı ile kefenle!” dedi. Ertesi gün öğlen vakti geldi, Beyt’i tavaf etti ve bir kenara çekilip vefat etti. Gasledip mezara koyduğumda gözlerini açtı. “Ölümünden sonra hayatta mıdır?” dedim. Ben hayattayım ve Allah’a dost olanların cümlesi hayattadır.” dedi (Cevâhir-i Mültekata, s. 45).

Bu tasavvufî hikâyede Ebû Yakûb es-Sûsî Rahimehullah Hazretleri’ne vefatını ve vasiyetini bildiren ve kabire konulduktan sonra ölümü anlatan bir müridin hikmetli davranışları anlatılmaktadır.

Ahlâk ve Öğüt İçeren Hikâyeler

(Hikâyet, Hâkîm Büzürcmihr nakl itmiş ki, “Üstâdımdan birâz şeyler sordum. Baña cevâbını virdi. Hâk Te’âlâ Hazretlerinden kaç nesne taleb ideyim ki, cümle menâfî’ ânîñ içinde olunsun.” didim. “Sen Hâk Te’âlâ Hazretlerinden tevân-gerlik ya’nî zenginlik ile ‘âfiyet taleb it.” didi. “Ben kârımı kime sipâriş ideyim ki, işimden emîn olayım?” didim. “Sen işini kendüsini bilân âdeme havâle it.” didi. “Kimden emîn olayım?” didim. “Hasedsiz dostdan” didi. “Ömrüñ evkâtine ne lazımdır?” didim. Cevâbında “ilm u hüner öğrenmek, pîrlikde ahlâk-ı hasene şâhibi olub eyyâm-ı sâirede kendü hâliyle meşğûl olmağ” didi. “Kankı toğrı şeydir ki halkıñ yanında mezmûmdur?” didim. “İnsân nefsü’l-emri beyân ile kenduyi medh u şenâ itmek.” didi. “Büyüklüğe kîm şayestedir?” didim. “Eyüyi fettândan fark idub kârı kârdâne sipâriş idendir.” didi. “Kimden ictinâb ideyim?” didim. “Şaḡs-ı müdâhinden ve şoñradan zengîn olmuş sefîle âdemden.” didi. “Saḡî kimdir? didim. “Birine bir şey virdigi vakitte şâd-mân olandır.” didi. “Mürüvveti

telef u tebâh iden ne şeydir?” didim. “Küberâyâ baḥillik, zâhidlere mu’acciblik, zenâne bî-edeblik, merdane yalân söylemek” didi. “Bu cihanda bed-baḥt kimdir?” didim. “Faḳîr-i mütekebbirdir” didi. “‘Âḳîl kimdir?” didim. “Çok bilub âz söyleyendir.” didi. “‘Âḳıla peşimânîlik neden geliyor?” didim. “Kârından ‘acele itmekden.” didi. “Ḥamiyyeti ne şey izâle ider?” didim. “Ṭama” didi. “Âfet-i ‘ilm ne şeydir?” didim. “Min ğayr-i ṭaleb ḥalḳına ta’lîm u ‘ilmi nâ-sezāya ve nâ-fehimâne öğretmek hevesinde bulunmak” didi. “Ḥâricden ya’ni ekl u şûrb olunmayan şeylerden vücūd-ı insāna zarar viren ne nesnedir?” didim. “Tevbîḥ u azâr işitmek ve faḳr u ihtiyāca mübtelâ olmak ve eimmeye muḥtâc olmak.” didi.)

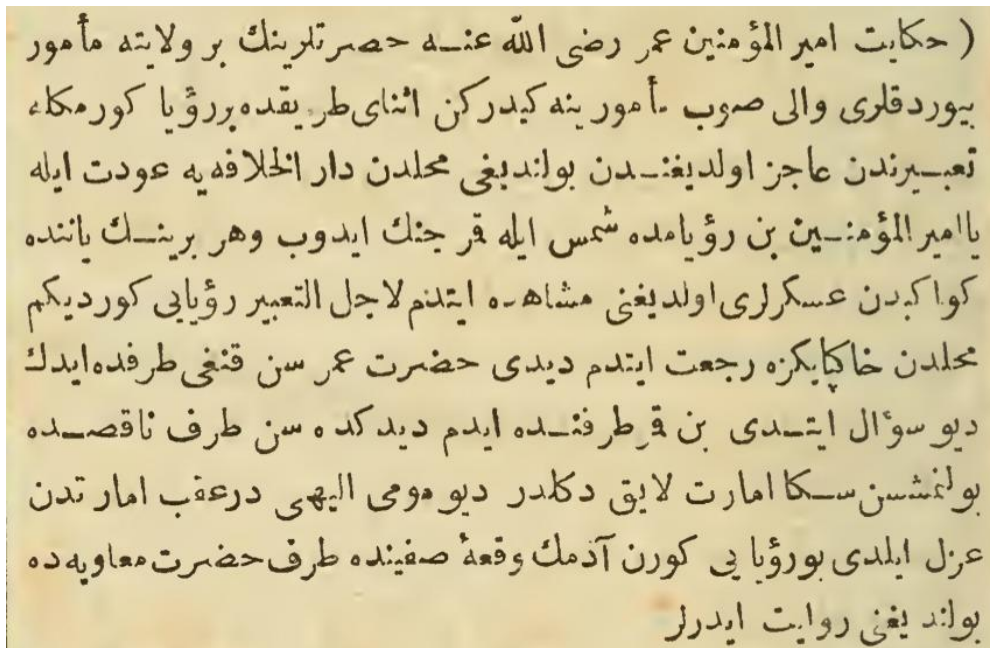
(حکایت حکیم بزر جهر نقل ایتمش که استاد من براز شیلر صور دم
بکا جوابی ویردی حق تعالی حضرت تیرندن قاج نسنه طلب ایدیم که جله
منافع آنک ایچنده اوانسون دیدم سن حق تعالی حضرت تیرندن توانکرلک
یعنی زنکینلک ایله عافیت طلب ایت دیدی بن کارمی کیمه سپارش ایدیم که
ایشمدن امین اوله یم دیدم سن ایشنی کندوسنی ییلان آدمه حواله ایت
دیدى کیمدن امین اوله یم دیدم حسدسز دوستدن دیدی عمرک اوقاننه
لازمدر دیدم جوانلقده علم وهنر او کرتمک پیرلکده اخلاق حسنه صاحبی
اولوب ایلم سائرده کندو حالیه مشغول اولمق دیدی قنقی طوغری شیدر که
خلقک یاننده مذمومدر دیدم انسان نفس الامر ی بیان ایله کندوی مدح
و ثنا ایتک دیدی بیوکله که کیم شایسته در دیدم ایوبی فسادن فرق ایدوب
کاری کاردانه سپارش ایدندر دیدی کیمدن اجتناب ایدیم دیدم شخص
مداهنندن و صکره دن زنکین اولمش سفله آدمدن دیدی سخنی کیمدر
دیدم برینه برشی ویردیکی وقتده شادمان اولاندر دیدی مروقی تلف
وتباه ایدن نه شیدر دیدم کبرایه بخیلک زاهد لره معجبک زنانه بی ادبک
مردانه ییلان سونک دیدی بوجهانده بدیخت کیمدر دیدم فقیر متکبردر دیدی
عاقل کیمدر دیدم چوق ییلوب آرسو یلیندر دیدی عاقله پشیمانلق ندن کلور دیدم
کارنده عجله ایتکدن دیدی حقیقی نه شی ازاله ایدر دیدم طمع دیدی آفت
علم نه شیدر دیدم من غیر طلب خلقه تعلیم و علمی ناسزایه و نافهمانه
او کرتمک هوسنده بولمق دیدی خارجدن یعنی اکل و شرب اولنمیان شیلردن
وجود انسانه ضرر و یرن نه نسنه در دیدم توبیخ و ازار ایشتمک و فقر
و احتیاجه مبتلا اولمق و ائیمه محتاج اولمق دیدی

Şekil 3. Cevâhir-i Mültekata, sayfa 20 (University of Toronto Library, 2020).

Açıklama: Hâkim Büzürcmihr nakletmiş ki, üstâdımdan bazı şeyler sordum. Bana cevabını verdi: “Hak Teâla Hazretleri’nden ne talep edeyim ki hepsinin içinde faydalar bulunsun? dedim. “Sen Hak Teâla Hazretleri’nden zenginlik ile afiyet talep et.” dedi. “Ben kazancımı kime sipariş edeyim ki, işimden emin olayım?” dedim. “Sen işini kendisini bilen insana havale et.” dedi. “Kimden emin olayım?” dedim. “Hasetsiz dosttan” dedi. “Ömrün vakitlerine ne lazımdır?” dedim. Cevabında: “İlim ve hüner öğrenmek, yaşlılıkta güzel ahlâk sahibi olup diğer günlerde kendi hâliyle meşgul olmak.” dedi. “Halkın yanında beğenilmeyen şey nedir?” dedim. “İnsanın işin hakikatini ortaya koyarak kendini övüp yüceltmesi.” Büyüklüğe yakışır olan nedir?” dedim. “İyiye kötünden ayırıp kazancı iş bilenden sipariş edendir.” dedi. “Kimden sakınayım?” dedim. “Yüze gülenden ve sonradan zengin olan alçak adamdan” dedi. “Doğru kimdir? dedim. “Birine bir şey verdiği zaman mutlu olandır” dedi. “İnsanlığı yok eden şey nedir?” dedim. “Büyüklerle edepsizlik, zahitleri şaşkınlığa düşürmek, kadınlara edepsizlik, erkekçesine yalan söylemek” dedi. “Bu cihanda bedbaht kimdir?” dedim. “Büyüklenen fakirdir” dedi. “Akıllı kimdir?” dedim. “Çok bilip az söyleyendir.” dedi. “Âkıla pişmanlık neden geliyor?” dedim. “Kârından acele etmekten.” dedi. “Utanmayı ortadan kaldıran şey nedir?” dedim. “Açgözlülük” dedi. “İlmin musibeti nedir?” dedim. “Talep olmadan yakışıksız ve anlayıştan uzak öğretme hevesinde bulunmak.” dedi. “Dışarıdan yani yeme ve içmenin dışında insanın vücuduna zarar veren şey nedir?” dedim. “Azar işitmek ve fakirlik, muhtaç duruma düşmek ile yardım kuruluşlarından sorumlu kişilere muhtaç olmak.” dedi (Cevâhir-i Mültekata, s. 20).

Ahlâk ve öğüt içeren bu hikâyede Hâkim Büzürcmihr ile üstadı arasında karşılıklı soru cevap şeklinde geçen bir diyalog nakledilmiştir. Bu diyalogda nasıl bir kul olunması gerektiği ile ilgili öğütler yer almaktadır.

Tarihî Şahsiyetleri Konu Alan Hikâyeler

Şekil 4. Cevâhir-i Mültekata, sayfa 3 (University of Toronto Library, 2020).

(Hikāyet emīrū’-l-mū’mīn’īn ‘Ömer radiya’llāhu ‘anh hazretlerinin bir vilāyete me’mūr buyurdukları vālī Şavb-ı me’mūrīte giderken eşnā-yı tarīķde bir rü’yā görmekle ta’bīrinden ‘aciz olduğundan bulunduğu maḥalden dāru’l-ḥilāfeye ‘avdet ile: “Yā emīrū’-l-mū’mīn’īn, ben rü’yāmda şems ile kâmer cenk idüb her biriniñ yanında kevākibden ‘askerleri olduğımı müşāhede itdim. Li’ecli’t-ta’bīr rü’yāyı gördüğüm maḥalden ḥāk-i pāyeñize ric’at itdim.” didi. Hazret-i ‘Ömer: “Sen kaṅgı tarafda idin?” deyu su’āl itdi. “Ben kâmer tarafında idim.” didikde “Sen taraf-ı nākışda bulunmuşsun saña emāret lāyık degildir.” deyu mūma ileyhi der-‘aḳab emāretten ‘azl eyledi. Bu rü’yāyı gören ādemiñ Vaḳ’a-i Sıffīnde taraf-ı Hazret-i Mu’āviye’de bulunduğunu rivāyet iderler.)

Açıklama: Mü’mīnlerin Emiri Ömer radiyallahu anh hazretlerinin bir vilayete görevlendirdikleri bir vali memuriyet cihetine giderken yol esnasında bir rüya gördü. Bu rüyanın tabirini anlamakta aciz kalan vali, bulunduğu mahalden hilafet merkezine döndü. Mü’mīnlerin emirine rüyasını anlattı. Rüyasında “Güneş ve Ay’ın cenk ettiğini ve her birisinin yanında yıldızlardan oluşan askerleri müşahede ettiğini söyledi. Rüyanın tabiri için bulunduğu mahalden huzurunuza geldim” dedi. Hazreti Ömer de: “Sen hangi taraftaydın?” diye sordu. Vali de Ay tarafında olduğunu söyleyince Hazreti Ömer: “Sen kusurlu olan taraftasın, sana emaret layık değildir.” deyip valiyi emaretten azletti. Bu rüyayı gören adamın Sıffin Vakası’nda Hazreti Muaviye tarafında olduğunu rivayet ederler (Cevâhir-i Mültekata, s. 3).

Tarihi şahsiyetleri konu alan bu hikâyede Mü’mīnlerin Emiri Ömer radiyallahu anh hazretleri ve vali olarak atadığı kişi arasında geçen bir rüya yorumu anlatılmaktadır. Bu hikayeye göre hikmetli rüyaların yorumlanması ve buna göre nasıl tedbir alındığı anlatılmaktadır.

Kahramanlıkları Konu Alan Hikâyeler

فیما بعد بنم طرفه اوغرایه من دیدی
 (حکایت حجاج مجلسه اون یاشنده قدر بر صبی داخل اولوب حجاج
 مظالم و تعذباتک اثارى اولق اوزیه حقه در کار اولان مجازات
 اخرویه سینه دآر آیت قرآنیه دن بر قاح آیت کریمه تلاوت ایتدکه حجاج
 انکا انکس ایکن طوغریلوب او طور دی ای چو جق بن سنده عقل و فطنت
 علامتی کور یورم سن قرآنی حفظ ایتدکی دیدی چو جق جوابنده قرآن
 متفرقیدر که حتی حفظ ایدیم دیدی قرآنی جمع ایتدکی دیددکه قرآن غیر
 مجموعی در که حتی جمع ایدیم دیو جواب و بردی حجاج افا حکمت القرآن
 یعنی قرآنی محکما از برلدکی دید یکنده انزه الله محکما دیو جواب و بردی
 حجاجه حیرت کلوب و یلاک سندن فصل سؤال ایتک لازم کلور دیدی چو جق
 با حجاج و یلاک سنک اوزریکه اولسون «و عیت القرآن فی صدرک» دیک اقتضا
 ایدردی دیدی حجاج اوله ایسه آیات قرآنیه دن بکار بیت قرأت ایت
 دیدی صبی اعوذ بسم الله ایه سورته نص سری قرأت ایدوب بخرجون
 من دین الله افواج دیو او قودی حجاج و یحک یا غلام بکلش قرأت ایتدک
 ید خلون فی دین الله او قودید کده غلام جوابنده مقدم ید خلون او قوردم
 شمدی بخرجون قرأت ایدرم دیدی بو قرآنک سببی ندر دیددکه سنک
 سوء قولیکدر دیدی حجاج جانی صیقلوب او یلاک هل عرفت الخطاب
 یعنی وای سکا قرشو کده سوز سویلایکک کیم اولدیغی معلومکدر دیدی
 غلام نعم مخاطبم شیطان ثقیف حجاج ظالمدر دیدی سنک پدرک کیمدر
 دیددکه من زرعی یعنی بطن مادریه زرع ایدندر دیدی والدیه کیمدر
 دیو صور دیغنده بنی طوغرن خاندر دیدی حجاج امیر المؤمنین حقنده
 نه دیرسن دیددکه رحم الله ابا الحسن دیدی حجاج بنم صور دیغیم امیر
 المؤمنین عبداللکدر دیدی صبی اول فاسق فاجره حق تعالی لعنت
 ابلسون دیو جواب و یردکده عبداللک لعنته ندر مستحق اولدی دیو

حجاج چو جعدن سؤال ایتد کده والله بن عبد الملك حقن انکار انم
 آنجق آندن بر خطا ظهور ایتد یکه اول خطایا به زمین و آسمان طولدی
 دیدی حجاج عقوله خطا ظهور ایتدی دیو صور دقده سنی رعیتک اوزرینه
 حواله ایتکدن یوک خطای اولور که اموالارینی مباح و دملرینی حلال
 زعم ایدرسن دیدی حجاج عتدده اولاندن بوصیبتک حقتده نه ایتک
 لازم کلور دیو صور دقده یا امیرسن بوت قانی سفک ایت که خلع انطاعه
 فارق الجماعه در دیدلر غلام یوسوزی ایشد کده یا حجاج برادرینک
 و زراسی سنک وزیرلر کن خیر لودر دیدی برادریم محمد ابن یوسفک
 و زراسنی مراد ایدیورسن دید کده لایله که قرتدا شک فرعونک و زراسنی
 قصد ایتدم زیرا آنلردن حضرت موسایه نه معامله ایدیم دیو فرعون
 صور دیغنده ارجه و اخاه دیدلر سنک وزیرلرک بنی قتل ایتکه تشویق
 ایتدیلریم قتلده یوم قیامتده حضور منوبه الهیه ده سنک عایه نه حجت
 اقامه اولتور دیدی حجاج صبی مر قومه نصیحت و یروب حضور ولاتده
 لسانکی محافظه و امر انک بطش و قهر لرندن تفسکی محارسه ایت
 سکا درت یک درهم عطیه و یریم هایده کیت دیدی چو جق و یره جکک
 دراهمک بکارنومی یوقدر بیض الله و جهک و اعلی کعبک دیدی حجاج
 مجلسنده اولنلر بیض الله و جهک جمله سیه عا و اعلی کعبک فقره سیه
 صلب مراد ایتدی ظن ایدرم یا غلام مر امکی فهم ایدیلدی می دید کده
 قاتلک الله سن نه یک عقلو منافق ایشسن دیو جوابنده حجاج انفعال
 ایدوب بو جو جنی قتل ایدیکز دیو امر ایلد کده حاضریتدن رقاشی نام
 شخص یا امیر بو غلامی بکار بغشله دیو رجا ایتکله حجاج سکا بخش ایلدم
 دید کده غلام بن سزک قنقیکرک زیاده احق اولدیغکزی فرق ایدیم زیرا
 اجل حاضری سن فصل هبه ایدرسن و کله جک اجل مستقبلی بوندیمک
 نوجهله تأخیر و تعویق ایدم بیلور دیدی رقاشی ای غلام بن سنی قتلدن
 خلاص ایدیورم سن بکار بوججهله مجازات ایدیورسن دید کده هتیا ای
 الشهاده بنم بوحال ایله دنیاده قالمدن شهید ایدم عقبایه عزیمت خیر اودر
 زیرا بن فقر و فاقه یه دوچار اولدیغم بلده مه بتکرار احتیاج و عجز ایله عودت
 ایدم حکم بومثلاو زند کانیدن موت اهون دکلیدر دیو جوابنده حجاج
 چو جغه مر حجت ایدوب سکا یوزیک درهم عطیه و یرلسنی امر ایتدم

و صفای ذهنکه شفقتا جر می عفو ایتدم فیما بعد سنی بوراده کوریم
 کورر ایسم عنقی ضرب ایدرم دیدی غلام اقچه بی الوب عفوید الله ده در
 سنک الکده دکلدر و بن آدیغم عطیه نک مقابلنده جناب حقه شکر ایدرم
 سکا شکر ایتیم حضرت مولی بوند نصکره سنکله بنی بر محله جمع ایتسون دیوب
 اورادن آلوب یورونی و یردی حجاج تبعه سی چو جفی لاجل التا دیب
 اعاده الملک مراد ایلد کلرند حجاج انلری منع ایله بن مدت عمر مده
 بو چو جق کی شیع القلک و فصیح اللسان کور مدم و بوند نصکره کوره
 یله جکمی دخی مأمول ایتیم سزانی حالنه ترک ایدیکز ایستدیککی محله
 کیتسون دیدی

Şekil 5. Cevâhir-i Mültekata, sayfa 28-29 (University of Toronto Library, 2020).

(Hikāyet, Haccāc'ın meclisine on yaşında kadar bir şabī dāhīl olub Haccāc'ın mezālīm u ta'addiyānının aşārı olmak üzere hakkında der-kār olān mūcāzāt-ı uhreviyesine dāir āyet-i kūr'aniyeden birkāç āyet-i kerīme tilavet itdikde, Haccāc itkā itmiş iken tōgrılub oturdu. “Ey çocuk! Ben sende ‘aql u fetānet ‘alāmeti görüyorum. Sen kūr’ānı hıfz itdiñ mi?” dedi. Çocuk cevābında: “Kūr’ān mūteferriķa mıdır ki hātā hıfz ideyim?” dedi. “Kūr’ānı cem’ itdin mi?” didikde: “Kūr’ān ğayr-ı mecmu’ mudur ki hātā cem’ ideyim?” deyu cevāb virdi. Haccāc-ı efe hikmet’ül-kūr’ān ya’nī kūr’ānı muhkemā ezberledin mi?” didiginde “Enzele’llāhū muhkemen” deyu cevāb virdi. Haccāc’a hayret gelub “Veylek senden nasıl su’āl itmek lāzım gelur?” dedi. Çocuk: “ Yā Haccāc! Veyl seniñ üzeriñe olsun. “Eva’ayte’l-kūr’ān fī şadrik” demek iktizā iderdi.” dedi. Haccāc “Öyle ise āyāt-ı kūr’āniyeden baña bir āyet kıra’et it.”didi. Şabī e’üzü besmeleyle āyet-i sūre-i naşrı kırāet idub “Yeħrucūne min dīni’llāhi efvāce”deyu okudu. Haccāc “Veyhake yā ğulām, yanlış kırāet itdiñ.” “Yedħulūne fī dīni’llāhi” oku” didikde ğulām cevābında “Muḳaddem yedħulūne okurdum, şimdi yaħrucūne kırāet iderim.” dedi. “Bu kırāetiñ sebebi nedir?” didikde “Seniñ sū-i fi’liñdir.” dedi. Haccāc’ın cānı şıkılub “Ya veylek, hel ‘arrafte’l-muḫāṭab” ya’nī “Vay saña karşıñda söz söylediğın kim oldıđı ma’lūmuñdır” dedi. Ğulām: “Ne’am, muḫāṭabım şeytān-ı şakīf Haccāc-ı zālimdir.” dedi. “Seniñ pederiñ kimdir?” didikde “Min zer’ini ya’nī bañn-ı madre zer’ idendir.” dedi. “Vālideñ kimdir?” deyu şordıđında beni tōguran ḫātundur.” dedi. Haccāc: “Emīr’ül-Mü’minīn hakkında ne dırsın?” didikde “Raḫime’llāhu Abā’l-Ḥasan” dedi. Haccāc: “Benim şordıđım Emīr’ül-Mü’minīn ‘Abd’ul-Melik’dir.” dedi. Şabī: “Ol fāsık u fācire Ḥaḳ Te’ālā la’net eylesun.” deyu cevāb virdikde ‘Abd’ul-Melik la’netine neden müsteḫaḳ oldı?” deyu Haccāc çocuđdan su’āl itdikde “V’allāhi ben ‘Abd’ul-Melik ḫaḳkını inkār itmem. Ancak āndan ḫaṭā zuħūr itdi ki, ol ḫaṭā ile zemīn u āsmān tōldı.” dedi. Haccāc ne maḳūle ḫaṭā zuħūr itdi?” deyu şorduđda “Seni ra’iyyetiñ üzerine ḫavāle etmekden büyük ḫaṭā mı olur ki? Emvāllerini mūbāḫ ve demlerini ḫelāl za’m idersin.” dedi. Haccāc ‘indinde olanlardan “Bu şabīniñ hakkında ne itmek lāzım gelur?” deyu şorduđda “Yā Emīr, Sen bunuñ kānını sefk it ki ḫālī’ü’t-tā’a fāruķu’l-cemā’adır.” didiler. Ğulām bu sözi işitdikde “Yā Haccāc, birāderiniñ vūzerası seniñ vezirlerinden ḫayırludur.” dedi. “Birāderim Muḫammed İbn-i Yūsuf’un vūzerasını mı murād idiyorsun?” didikde, “Lā belki karındāşın Fir’avn’nıñ vūzerasını ḫaşd itdim. Zīrā ānlardan “Ḥazret-i Mūsā’ya ne mu’āmele ideyim?” deyu Fir’avn şorduđunda “Ercih ve eḫāhu” didiler. Seniñ vezirleriñ beni ḫatl itmeğē teşvīḳ itdiler. Benim ḫatlimde yevm-i kıyāmetde ḫużūr-ı ma’meviye-i ilāhiyede seniñ ‘aleyhine ḫuccet-i iḳāme olunur.” dedi. Haccāc şabī-i merķūma naşīḫat virub ḫużūr-ı vūlātda lisānıñ muḫāfāza ve ümerāniñ baṭş u ḫaħrlarından nefsiñi muḫārese it. Saña dört biñ dirhem ‘atıyye vireyim. Hāyde git.” dedi. Çocuk “Vireceğın derāhimiñ baña lüzümü yokdur.” “Beyḫa’l-lāhu vecheke ve a’lā Ka’beke” dedi. Haccāc meclisinde olanlara “Beyḫa’l-lāhu vecheke” cümlesiyle ‘amā “ve a’lā ka’bek” fıkrasıyle şulb-i murād itdi. Zānniderim yā ğulām merāmıñı fehm idebildim mi?” didikde “Ḳatleke’llāhu sen ne pek ‘aḳıllu munāfık imişsin.” deyu cevābında Haccāc infi’āl idub “ Bu çocuğı ḫatl idiñiz.” Deyu emr eyledikde ḫāzırūndan Reḳāşī-nām şaḫış “Yā Emīr bu ğulāmı baña bağışla.” deyu recā itmekle Haccāc, “Saña baḫş eyledim.” didikde ğulām “Ben siziñ ḫanḳıñızıñ ziyāde aḫmak oldıđıñızı fark idemedim. Zīrā eccl-i ḫāzırı sen nasıl hibe idersin? Ve gelecek eccl-i müstaḳbeli bu nedīmiñ ne vechile te’ḫīr u ta’vīḳ idebilir?” dedi. Raḳāşī “Ey ğulām, ben seni ḫatlden ḫalāş idiyorum. Sen baña bu vechile mūcazat idiyorsun.” didikde “Henīen ilā’ş-şehādeti, benim bu ḫāl ile dūnyāda ḫalmandan şehīdā ‘uḳbāya ‘azīmetim ḫayırludur. Zīrā ben faḳr u fāḫaya dūḫār oldıđım beldeme bi’t-tekrār iḫtiyāc u ‘acz ile ‘avdet ideceğim. Bu mişillu zindegānīden mevt ehven deđil midir?” deyu cevābında Haccāc çocuğā merḫamet idub “Saña yüz biñ dirhem ‘atıyye virilmesini emr itdim ve şafā-yı zihniñe

şefkaten cirmini ‘afv itdim. Fīmā ba’d seni burada gözüm görür isem ‘utkuñı darb iderim.” didi. Ğulām aķçeyi alub “ ‘Afv yedu’llāhdadır. Seniñ eliñde degildir. Ve ben aldığım ‘atıyyeniñ muķābilinde Cenāb-ı Hāķķ’a şükr iderim. Saña şükr itmem. Hāzret-i Mevlā bundan şöñra seniñle beni bir maķālde cem’ itmesun.” deyub oradan ālub burayı virdi. Hāccāc’ın teb’āsı çocuğı lieceli’t-te’dīb i’āde itmek murād eylediklerinde Hāccāc anları men’ eyledi. “Ben müddet-i ‘ömrümde bu çocuk gibi seçi’u’l-ķalb ve faşıķu’l-lisān görmedim ve bundan şöñra görebileceğimi daķı me’mul itmem. Siz anı ķālne terk idiniz. İstedigi maķalle gitsun.” didi.)

Açıklama: Hāccāc’ın meclisine on yaşında kadar bir çocuk içeri girip zulüm ve haksızlıklarını eserleri olmak üzere ahiret mucizelerine dair Kur’an-ı Kerim’den birkaç ayet okuyunca Hāccāc, yaslandığı yerden doğrulup oturdu: “Ey çocuk! Ben sende akıl ve üstün zekā ālāmeti görüyorum. Sen Kur’an’ı hıfz ettin mi ezberledin mi?” dedi. Çocuk cevabında: “Kur’ān kısım kısım mıdır ki onu hıfz edeyim? dedi. “Kur’ān’ı cem ettin mi?” dediğinde: “Kur’ān gayr-ı mecmu mudur ki hatta cem edeyim?” diye cevap verdi. Hāccāc: Muhkem olan Kur’an’ı ezberledin mi? dediğinde “Enzele’llāhū muhkemen” diye cevap verdi. Hāccāc hayret edip, “Yazıklar olsun! Sana nasıl soru sormak gerekir?” dedi. Çocuk: “Ya Hāccāc! Sana yazıklar olsun! ‘O Kur’an ayetleri sadırlardadır’ demek gerekirdi.” dedi. Hāccāc: “Öyle ise bana Kur’an ayetlerinden bir ayet oku.” dedi. Çocuk, e’üzü besmeleyle Nasr suresinin ayetlerini okudu. “Yehrucūne min dīni’llāhi efvāce” diye okudu. Hāccāc, “Yazıklar sana ey genç, yanlış okudun!” dedi. “Yedhulūne fı dīni’llāhi” oku” dediğinde genç, cevabında “Mukaddem yedhulūne okurdum, şimdi yahrucūne okurum.” dedi. “Bu şekilde okumanın sebebi nedir?” dediğinde “Senin kötü fiilerindir.” dedi. Hāccāc’ın canı sıkılıp “Ya veylek, hel ‘arrafte’l-muhātab” yani “Sana yazıklar olsun! Karşında söz söylediğin kişinin kim olduğunu biliyor musun?” dedi. Genç: “Evet, muhatabım söz söyleyen şeytan zalim Hāccāc’tır. “Senin pederin kimdir?” dediğinde “Min zer’ini yani batn-ı madere zer idendir.” didi. “Vāliden kimdir?” diye sorduğunda beni doğuran hatundur.” dedi. Hāccāc: “Mü’minlerin Emiri hakkında ne düşünüyorsun?” dediğinde “Ebu’l Hasan’a Allah merhemet eylesin.” dedi. Hāccāc: “Benim sorduğum Mü’minlerin Emiri Abdülmelik’tir.” dedi. Çocuk: “o fāsık ve fācire Hak Teālā lanet eylesin.” diyerek cevap verdiğinde Abdülmelik lanetine neden müstehak oldu?” dedi Hāccāc çocuktan sorduğu zaman, “Vallahi ben Abdülmelik hakkını inkār etmem. Ancak ondan yeri ve göğü dolduracak kadar hata zuhur etti.” dedi. Hāccāc ne tür hata zuhur etti?” diye sorduğunda “Seni halkın üzerine havale etmekten daha büyük hata mı olur? Malı ve mülkünün mübah ve kanlarının helal olduğunu söylersin.” dedi. Hāccāc yanında olanlara “Bu çocuğun hakkında ne yapmak gerekir?” diye sorduğunda “Ey Emir, sen bunun kanını dök ki itaat etsin.” dediler. Genç, bu sözü işittiğinde “Ey Hāccāc, kardeşlerinin vezirleri senin vezirlerinden hayırlıdır.” dedi. “Biraderim Muhammed İbn-i Yusuf’un vezirlerini mi kastediyorsun?” dediğinde “Hayır, belki kardeşin Firavun’un vezirlerini kasettim. Zira onlardan “Hazreti Musa’ya ne muamele edeyim?” diye Firavun sorduğunda “onun kardeşleri” dediler. Senin vezirlerin beni katletmeye teşvik ettiler. Benim katlimde kıyamet gününde Allah’ın huzurunda senin aleyhine delil olarak dava açılır” dedi. Hāccāc, çocuğa nasihat edip valilerin huzurunda dilini koruyup emirlerin şiddetle yakalayışından eziyetlerinden kendini muhafaza et.” dedi. “Sana dört bin dirhem vereyim. Haydi, git!” dedi. Çocuk “Vereceğin dirhemlerin bana lüzumu yoktur. “Beyda’llāhū vecheke ve a’lā Ka’beke” dedi. Hāccāc meclisinde olanlara “Beyda’llāhū vecheke” cümlesiyle ‘amā “ve a’lā ka’bek” fıkrasıyla isteğini sert bir şekilde söyledi. Ey genç, senin meramını anlayabildim mi? dediğinde “Katleke’llāhū sen ne pek akıllı münafıkmışsın!” dedi. Hāccāc canı sıkılıp “Bu çocuğu katlediniz!”

diye emir vedi. O zaman, orada hazır bulunanlardan Rekkaşî namında bir şahıs, “Ya Emir, bu genci bana bağışla!” diye rica etti. Haccâc, “Sana bağışladım.” dediği vakit genç, “Ben sizin hanginizin daha çok ahmak olduğunu fark edemedim. Zira ecel vaktini sen nasıl hibe edersin? Gelecek olan eceli nasıl erteleyebilir, gecikmesine mâni olabilirsin?” dedi. Rakkaşî, “Ey genç, ben seni öldürülmekten kurtarıyorum, sen de bana ceza veriyorsun.” dediği zaman “Henîen ilâ’ş-şehâdeti, benim bu hâl ile dünyada kalmamdan ukbaya gitmem hayırlıdır. Zira ben şiddetli ihtiyaç duyduğum beldeme tekrar ihtiyaç ve aczimle geri döneceğim. Bunun gibi dirilerden ölmek daha iyi değil midir?” dedi. Haccâc çocuğa merhamet edip “Sana yüz bin dirhem verilmesini emrettim ve zihninin saflığı sebebiyle şefkatli olarak hatalarını affettim. Sonra seni burada bir daha görürsem darbederim.” dedi. Genç, akçeyi alıp “Affetmek Allah’a aittir, senin elinde değildir. Ben aldığım atıyyenin karşılığında Cenâb-ı Hakk’a şükrederim. Sana şükretmem. Hazreti Mevla bundan sonra seninle beni bir yerde bir araya getirmesin.” dedi. Haccâc’ın adamları çocuğa karşılık vermek istediklerinde Haccâc onlara mâni oldu. “Ben hayatım boyunca böyle yürekli, açık sözlü birini görmedim. Ve bundan sonra görebileceğimi dahi ummuyorum. Siz onu kendi haline bırakınız, istediği yere gitsin.” dedi (Cevâhir-i Mültekata, s. 28-29).

Kahramanlıkları konu alan bu hikâyede Haccac ve on yaşındaki bir çocuğun arasında geçen diyalog ve çocuğun kahramanca verdiği cevaplar aktarılmıştır. Bilgelik ve cesaret örneğinin anlatıldığı bu hikâyede Allah’a iman ve tevekkül ile zorluklar karşısında nasıl galip gelindiği anlatılmaktadır.

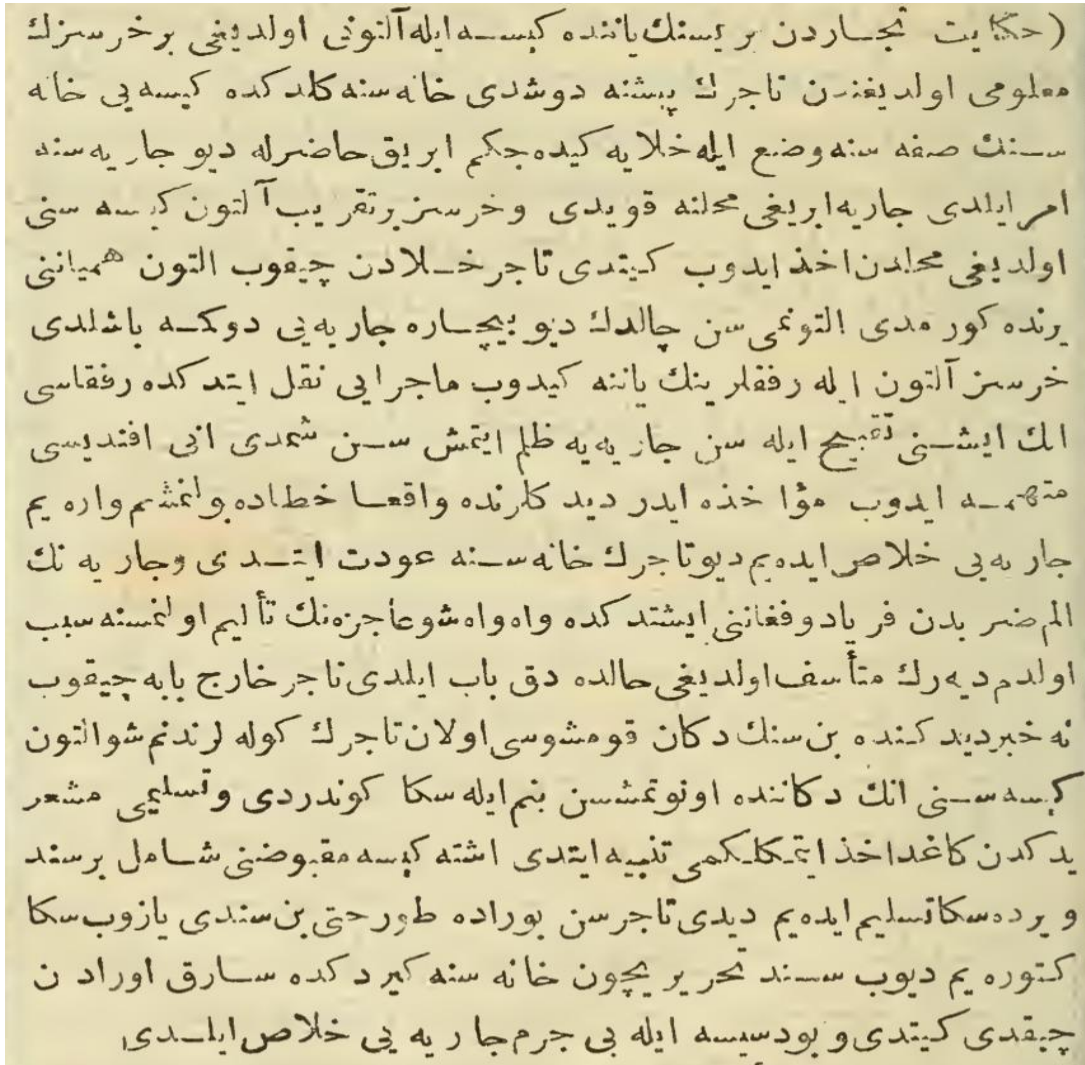
Sosyal Hayatı Konu Alan Hikâyeler

(Hikâyet, Tüccârdan birisinin yanında kimse ile âltunı olduğu bir hırsızın ma’lûmı olduğundan tâciriñ peşine düşti. Hânesine geldikde kîseyi hânesiniñ şofasına vaz’ ile “Helâya gideceğim ibriķ hâzırla.” Deyu câriyesine emr eyledi. Cârîye ibriği maħalline koydı. Ve hırsız bir takrîb âltün kisesini olduğu mahalden aħz idub gitdi. Tâcir helâdan çıkub âltün hemyanını yerinde görmedi. “Âltünımı sen çaldın.” Deyu bî-çâre câriyeyi döğmege başladı. Hırsız âltün ile refîķleriniñ yanına gidub mâcerâyı naķl itdikde rufekâsı anıñ işini takbîh ile “Sen câriyeye zûlm itmişsin. Sen şimdi anı efendîsi muthime idub muâhâza ider.” didiklerinde “Vâķıan hâţâda bulunmuşum. Varayım, câriyeyi hâlâş ideyim.” deyu tâciriñ hânesine ‘avdet itdi. Ve câriyenin elem-i darbdan feryâd u fiğânını işitdikde “Vah vah! Şu ‘âciziñ te’ellüm olunmasına sebep oldum.” diyerek müte’ssif olduğu hâlde daķķ-i bâb eyledi. Tâcir hâric bâba çıkub “Ne haber?” didiginde “Ben seniñ dükkân komşusu olân tâciriñ kölelerindenim. Şu âltün kîsesini anıñ dükkânında unutmuşsun. Benimile saña gönderdi ve teslîmi müş’ir-i yedinden kâğıd aħz itmekligimi tenbîh itdi. İşte kîse-i maķbûzını şâmil bir sened vir de saña teslîm ideyim.” didi. Tâcir “Sen burada тұr. Ben senedi yazub saña getureyim.” deyub sened tahririyçün hânesine girdikde sârîķ oradan çıkdı gitdi ve bu desîse ile bî-cürm câriyeyi hâlâş eyledi.)

Açıklama: Bir tüccarın altınları olduğu bilgisini alan bir hırsız, onu takip ederek hanesine kadar geldi. Keseyi hanesinin sofasına bırakıp cariyesinden helaya gitmek için ibrik hazırlamasını istedi. Hırsız da o arada altın kesesini alıp o mahalden uzaklaştı. Tüccar, heladan çıkıp altın hemyanını yerinde göremeyince cariyesini hırsızlıkla suçlayıp dövmeye başladı. Hırsız altın ile arkadaşlarının yanına varıp yaşananları anlattığında arkadaşları onun yaptığı bu işin çirkin olduğunu söylediler. Ona: “Sen cariyeye zulmetmişsin. Şimdi efendisi onu hırsızlıkla itham edip ona eziyet

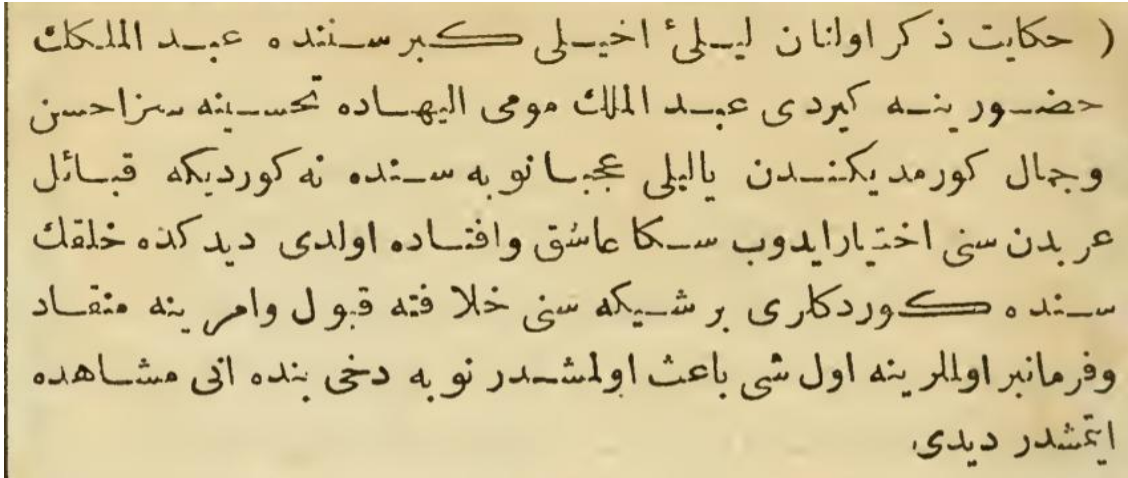
edecek.” dediler. Hırsız da hatasını anlayıp hemen cariyeyi kurtarmak üzere tüccarın hanesine gitti. Cariyenin şiddetli dövülmekten feryat figan ettiğini işittiğinde, “Vah vah! Şu âcizin acılar içinde kıvrınmasına sebep oldum.” diyerek üzül­düğü hâlde dış kapıya çıkıp “Ne haber?” dediğinde “Ben senin dükkân komşusu olan tüccarın kölelerindenim. Şu altın kesesini onun dükkânında unutmuşsun. Benimle sana gönderdi ve teslim ettiğime dair senin elinden kâğıt almamı tembih etti. İşte kese makbuzunu içeren bir senet ver de teslim edeyim.” Tüccar, “Sen burada dur, ben senedi yazıp getireyim.” deyip yazmak için hanesine girdiğinde hırsız da oradan uzaklaştı. Böylece bu hile ile günahsız cariyeyi kurtardı (Cevâhir-i Mültekata, s. 29).

Sosyal hayatı konu alan bu hikâyede bir hırsızın pişmanlığı, haksız yere suçlanan cariyeyi ve hırsızın çaldığı parayı tekrar iade edişi anlatılmaktadır. Hırsızlık gibi yanlış bir davranışın nelere yol açabileceği, bununla birlikte pişman olup hatayı telafi etmenin ne kadar önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Şekil 6. Cevâhir-i Mültekata, sayfa 29 (University of Toronto Library, 2020).

Aşk ve Sevgi Konulu Hikâyeler

Şekil 7. Cevâhir-i Mültekata, sayfa 5 (University of Toronto Library, 2020).

(Hikâyet zikrolunan Leylî-yi Ahîliyye kübr sinninde ‘Abdu’l-melikiñ huzûruna girdi. ‘Abdu’l-melik mûmâ ileyhâda tahsîne sezâ hüsni ü cemâl görmediğinden: “Ya Leylâ ‘acabâ Tevbe sende ne gördü ki kabâil-i ‘arabdan seni ihtiyâr idüb saña ‘âşık u üftâde oldu?” dedikde, “Halkıñ sende gördükleri bir şey ki seni hilâfete kabûl ve emrine münkâd ve ferman-ber olmalarına ol şey ba’s olmuşdur, Tevbe dahî bende anı müşâhede itmişdir” dedi.)

Açıklama: Leyla Ahyeliyye, Abdülmelik’in huzuruna girdi. Abdülmelik kendisinde yakışır bir güzellik görmediğinden: “Ya Leyla acaba Tevbe sende ne gördü ki Arap kabileleri içinden seni seçti, sana bu kadar düşkün olup âşık oldu?” dediğinde Leyla: “Halkın sende gördükleri, seni hilafete kabul eden ve senin emrine boyun eğen ve emrini yerine getiren öyle bir şey söz konusu ki Tevbe dâhi bende onu görmüştür” dedi (Cevâhir-i Mülteka, s 5).

Aşk ve sevgi konulu bu hikâyede Leyla’nın eşi Tevbe’nin Leyla’ya olan aşkı hakkında Leyla Ahyeliyye ve Abdülmelik arasında yaşanan diyalog aktarılmıştır. Bununla birlikte aşk ve sevginin önemi vurgulanmıştır.

Sonuç ve Öneriler

19. Yüzyılın önemli şairlerinden Mehmed Lebîb Efendi, Osmanlı Devlet adamlığının yanı sıra döneminin “Encümen-i Şuâra” şairleri arasında üstat olarak kabul edilmiştir. İyi bir kâtip, şair ve âlim olan Lebîb Efendi, konağında döneminin edip ve şairlerini toplamış, yetenekli gençleri keşfederek onların ilerlemesini sağlamıştır. Lebîb Efendi mahallileşme akımının da etkisiyle şiirlerinde halk söyleyişlerine de yer vermiştir. Bununla birlikte klasik Türk şiirinin edebî üslubunu devam ettirdiği görülmektedir.

Şiirleriyle kendinden söz ettiren Lebîb Efendi, nesirde de öne çıkmıştır. Özellikle Cevâhir-i Mültekata, bu anlamda önemli bir yere sahiptir. 723 hikâyeden oluşan çok zengin bir içeriğe sahip olan bu eser, İslâm medeniyetinin kültürel

dokusunu oluşturan âlimler, mutasavvıflar, şair ve edipler, devlet adamları ve eşsiz hikâyeler bırakmış şahsiyetlerle zengin bir hikmet evreni oluşturmaktadır. Cevâhir-i Mültekata'nın giriş bölümünde insanoğlunun geçmişte yaşananlardan ibret alıp davranışlarını ona göre düzenlemesi ve herkesin kabiliyetine göre geçmiş olaylardan istifade edeceği belirtilmektedir.

Edep ve fazilet elde edip üstün bir ahlaka sahip olmak için hikmet ehli insanların ve yaşanmış ibret verici olayların yol göstericiliğine ihtiyaç duyulduğu, eserin bütünlüğü içinde verilmektedir. Konuları Mısır, Şam, Yemen, Mekke, Medine, Basra, Kûfe, Dımaşk, Azerbaycan, İran, Horasan, İsfahan, Semerkand, Hindistan gibi çok geniş bir coğrafyada geçen hikâyeler, peygamberlerin ve ehl-i takva insanların yaşamlarını, bilge insanların ahlâklarını, cömert kişilerin davranışlarını, padişahların hâl ve davranışları hakkında anlamlı bilgiler sunmaktadır. Bu çalışmada, Mehmed Lebîb Efendi'nin Cevâhir-i Mültekata adını taşıyan eserinde yer alan, özellikle Klasik Türk Edebiyatında önemli bir yer tutan kıssa ve hikâyelerden konularına göre derleme yapılmıştır. Mehmed Lebîb Efendi insanoğlunun, edep ve fazilet elde edip, üstün bir ahlaka sahip olması için ibretlik ve tecrübeler dayanan bilgilere ihtiyacı olduğunu düşünmektedir. Ayrıca insan ömrünün, o mânaların idrak edilmesine yetmediğini ve yoğun dünya meşgalesi, kemâl mertebelerini kazanmaya engel olup onun önüne set çektiğinden, hikmet ehli insanlar, mecburen peygamberlerin yaşantılarını, padişahların haberlerini, takva ehli insanların hikâyelerini, sâlih kimselerin alışkanlıklarını, bilge insanların ahlâklarını ve cömert kişilerin davranışlarını ihtiva eden kıssaları, hikâyeleri, tarihî kişilikleri bilmesinin ve öğrenmesinin önemli olduğunu düşünerek bu doğrultuda Cevâhir-i Mültekata eserini kaleme almıştır. Bununla birlikte feraset sahiplerinin, geçmişte yaşananlardan ibret alıp davranışlarını ona göre düzenlemesini ve herkesin kabiliyetine göre geçmiş olaylardan istifade etmesini amaçlamıştır. Eserde her mevkiden çeşit çeşit insan portreleri ve anlatılan hikmetli olaylar karşısında ortaya konulan zekâ, erdem, ahlâk, iman, edep ve fazilet esintileri işlenmiştir (İnal 1988: 870; Süreyya, 1311: 88).

Bu çalışma ile, Klasik Türk Edebiyatına önemli katkıda bulunan Cevâhir-i Mültekata eserinde, hikâyelerin edebî içeriğine ve muhtevasına dikkat çekmek, Mehmed Lebîb Efendi'nin bu eseri kaleme alma amacına uygun olarak Cevâhir-i Mültekata eserinin önemini vurgulamak amaçlanmıştır.

Kaynaklar

- Arslan, M. (1999). *Türk Edebiyatında Manzum Surnâmeler (Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri)*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları. Ankara.
- Banarlı, N.S. (1987). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II*. MEB Yayınları. İstanbul.
- Boratav, P. N. (1946). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi. Ankara.
- Dolu, H. (1953). *Menşinden Beri Yusuf Hikâyesi ve Türk Edebiyatındaki Versiyonları (Yayınlanmış Doktora Tezi, 1953, İÜ Ed. Fak.)*; Şeyhoğlu, Marzubännâme Tercümesi (nşr. Zeynep Korkmaz). Ankara.
- Ersoylu, H. (1996). *Kız Destanı: Haza Hikâyet-i Kız Ma'a Cühud*, TDK. Ankara.
- İnal, M. K. (1969). *(İbnülemin Mahmud Kemal) Son Asır Türk Şairleri*. Milli Eğitim Basımevi. Ankara.

- Karayiğit, H., Şafak, T., Dünder, M. (2014). *Mehmed Lebîb Efendi, Keşfedilen Cevherler*. Büyüyen Ay Yayınları. İstanbul.
- Karagöz, H. (2014). *Mehmed Lebîb Efendi, Dîvân-ı Eşâr-1: İnceleme-metin-sözlük*. Celal Bayar Üniversitesi. Türk Dili ve Edebiyatı ABD. Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı. Manisa.
- Lebîb, M. (1869). *Cevâhir-i Mültekata*. Süleymaniye Kütüphanesi Yazılı Eserler Bölümü. İstanbul.
- Mazıoğlu, H. (1985). *Divan Edebiyatında Hikâye, Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. Ankara.
- Öz, Y. (1993). Lebîb Mehmed Efendi'nin Tuhfe-i Vehbi Şerhleri. *Fars Dili ve Edebiyatı Akademik Dergisi*.
- Öztürk, T. (2013). Lebîb Mehmed Efendi'nin Tuhfe ve Nuhbe'ye Tazmînâtı. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*. S.7, 45-80.
- Tâhir E. (1972). *Bursalı Mehmed, Osmanlı Müellifleri*. Meral Yayınları. İstanbul.
- Pekolcay, N. (2004). *Başlangıçtan Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*. Ötüken- Söğüt Yayınları. İstanbul.
- University of Toronto Library. (2020). <https://archive.org/details/cevhirimlteaa00lebb>. (Erişim Tarihi: 21/06/2020.10:30)
- Yılmaz, F. (2020). *Mehmed Lebîb'in Cevâhir-i Mültekata'sı (İnceleme- Metin- Dizin)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. International Burch University.

Sorumlu Yazar Bilgileri:

Yazar ismi: Fatih Yılmaz

Bölüm: Eski Türk Edebiyatı

Üniversite, Ülke: Tishk International University, Irak

Email: fatihyilmaz45@windowslive.com

Lütfen alıntılایınız: Shareef, M. A., & Yılmaz, F. (2020). Cevâhir-i Mültekata'dan Seçme Hikâyeler. *Türk Edebiyatları Araştırma Dergisi*, 1 (1), 1-20. DOI: 10.47580/tead.111

Alındı: Temmuz 21, 2020 • Kabul: Ekim 17, 2020